

Főváros

Utcák inkognitóban

Ki is volt Mechwart?

Húsz Kossuth utca

Windischgraetz barátja

Budán egy kedves kis liget fekszik a Mártírok útjától néhány lépésnyire, a II. kerületi Tanács épülete, a Statisztikai Hivatal és a Keleti Károly utca által közrefogva. Mechwart ligetnek hívják. Erről írta nemrégiben a Magyarország (1965/41), hogy „a róla elnevezett téren megkeresztelt húsz járókelőből senki sem tudta, ki volt a tér névadója”. Sajnos még az Új Magyar Lexikon sem tudja pontosan, hogy ki volt Mechwart András? Azt a megjegyzést ugyanis, hogy „svájci származású” helyre kell igazítani. Mechwart 1834-ben született Bajorországban, Schweinfurtban. Magyarországra 1859-ben érkezett baráti látogatásra. Budán rekedt és az akkor két műhelyben negyven munkást foglalkoztató Ganz üzemöntőde üzemelnőke lett. Az alapító Ganz Ábrahám 1867-ben bekövetkezett halála után ő vette át a gyár irányítását, amelynek 1869-től 1907-ig, haláláig vezérigazgatója volt. (A Ganz vezetősége 1913-ban elhatározta, hogy naggyéfejlesztője emlékére szobrot emeltet. Virág Béla a Budai Napló hasábjain „A második Hentziszobor” című írásban megtámadta a szoborfelállítást és a névadást. (A cikk címe is otromba, hiszen Hentzi az az osztrák tábornok volt, aki a szabadságharc alatt Budáról lövette Pestet és a nemzet szégyenére a Bach-korszakban szobrot emeltek neki a Várban.) 1914 áprilisában megszüntették a tér nevét és elrendelték a szobornak a Ganz gyár udvarára való szállítását. Nem is kapta vissza a Mechwart-liget a nevét, csak 1926-ban.

A hiányzó táblák

De nemcsak a Mechwart-liget névadóját ismerik kevesen. Budapestnek 1963. június 1-i állapot szerint 3873 elnevezett útja, körútja, utcája, köze, tere, sétánya van. Legtöbb utca van a XXII. kerületben, legkevesebb a VI-ban. A közel 7000 utca névtábláján mintegy ezer személynév olvasható. Hányan tudják azonban, hogy ki volt Mildenerger Márton, akiről a IV. kerületben tér, utca és köz is van elnevezve. Ő építette 1831-ben Újpest első házát, s ő volt a község első bírója is. Kevesen ismerik a várostörténet olyan kimagasló — és utcatáblákon látható — alakjait, mint Boráros János, Harrer Ferenc, Karmayer Károly, Rottenbiller Lipót. A munkásmozgalom hőseiről több száz közterület elnevezése emlékezik meg. Kérdés azonban, hogy széles körökben ismerik-e Bán Tibort, Lengyel Gyulát, Mukk Sándort vagy Bagi Ilonát? A Fővárosi Tanács VB minden esetben a névadással egyidőben azt is elrendeli, hogy a névadó emlékét megőrkítő táblát kell elhelyezni az illető utcában. Ez a dicséretes szándék azonban a végrehajtás során mindig késik és több esetben meg sem valósul. Szakasztott így történt régen is. Többször elhatároz-

ták, hogy a személyekről elnevezett utcákat magyarító emléktáblával látják el. A régen elnevezett közterületeken azonban a legritkább esetben lehet látni ilyen szöveges névtáblákat.

Jó lelkiismerettel nem mernénk azt javasolni, hogy visszamenőleg is pótolják be a hiányokat. Nem csak azért, mert tetemes költséget jelentene, hanem azért is, mert még mindig több, a múltból maradt problematikus elnevezés van érvényben. Mit írunk vajon a rákosszentmihályi Andrassy tér, vagy a rákoshegyi Apponyi utca névtábláira? Azt, hogy konzervatív politikusok voltak? Fontos lenne-e emléktáblával megőrkíteni a rákospalotai Beller Imre utcában, hogy az illető római katolikus plébános volt, akinek minden érdeme kimerül abban, hogy templomot és plébániát építtetett Rákospalotán? Ezzel szemben találkozzunk olyan utcanevekkkel, amelyekről az egykorú névadási határozat igazolja, hogy személynevek, de a járókelők aligha vesznek róla tudomást. Ki gondolná, hogy a Fátyol utca Fátyol Károly (1830—1888) híres cigányprímásra emlékeztet? A Megyeri utcáról bizonyára azt gondolják, hogy Békásmegyerrre vagy Káposztásmegyerrre utal, pedig Megyeri Károly (1798—1842) komikus színész emlékét őrzi.

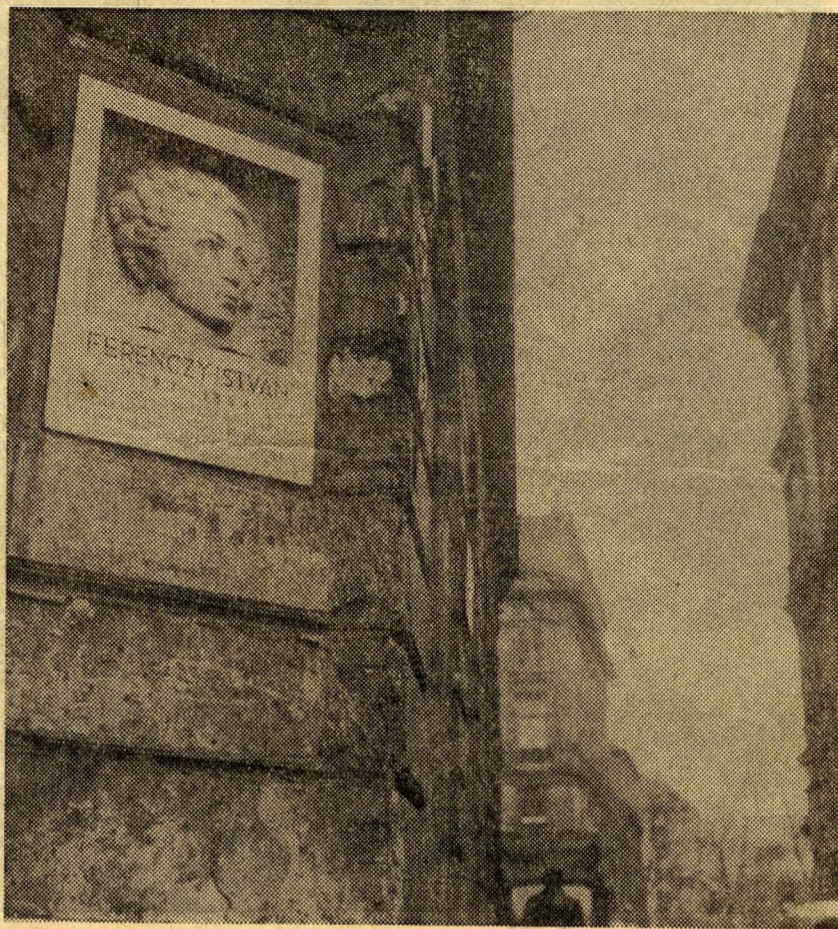
Egy a hétezer nyiből

(Néha még különösebb dolgot is meg kellene magyarázni az ilyen táblának. Például azt, hogy miért éppen Nagy Ignác nevére keresztelték át 1953-ban a Koháry utcát. Nagy Ignác ugyanis nemcsak a múlt század egyik divatos és olvasott regényírója és színpadi szerzője (Magyar titkok, Tisztújítás), nemcsak hírlapszerkesztő — hanem hazafutó is, mégpedig a gyalázatosabb fajtából. 1849 januárjában — Kossuth és a kormány már Debrecenben van — a Habsburg-seregek élén Windischgraetz serege érkezik a magyar fővárosba. Magyar és német vezércikkben üdvözlő: Nagy Ignác. A császári urak minden árulót megfizetnek. Egyik zsold: lapengedély. Petőfi és Jókai lapjainak, az Életképeknek engedélyt is újra kiadják. Kapja: Nagy Ignác. Pozsonyban a magyar főurak és osztrák barátai feliratot készítenek, javasolják, hogy „császári magyar haderő” szálljon szembe a „rebellisekkel”, azaz a néppel. Az ív első aláírója a hírhedt Pálffy Móricz gróf. A második: Nagy Ignác.

Ilyen utcanév is van...)

A példákat ugyan tetszés szerint lehetne sokasítani, de úgy gondoljuk, hogy ennyi is elég annak illusztrálására, hogy a fővárosi utcarengetegben nemcsak az utcák, hanem nevek között is el lehet vévedni.

Kolozsy Jenő újságíró 1943-ban jelentetett meg egy könyvecskét, „Akikről Budapest utcáit elnevezték” címen. Ennek adatai és szemlélete is

FERENCZY ISTVAN SZOBRÁSZMŰVESZ

Ötven év alatt négyezer újságíró a budapesti utcákról

elavult. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1963-ban kiadott egy hasonló rendeltetésű összeállítást „Az utcák őrzi emlékeit” címmel. (A kötet mindössze 1000 példányban látott napvilágot és réges-régen elkapkodták.)

Az már messzebbre vezet, hogy a város szerelmeseit a névadás történeti kialakulása is érdekelné. Ez gyakran közigazgatási, postai, közlekedési, idegenforgalmi szempontból is szükséges volna. A franciák nyomdailag is szép kivitelben három lexikon-nagyságú kötetben kiadták az utóbbi években „Párizs utcáinak történeti névtárát”. Ebben az alapos és részletes műben egymást követik a XIII. századból vagy még régebből származó utcanevek, amelyek máig sem változtak. Budapestnek egyetlenegy tere vagy útja sincs, amely középkori nevét viselné.

Személyneveket pedig csak száz éve viselnek a budai és pesti utcák. A középkorban is volt Szent György tér, de azt az ott álló ilyen nevű templomról keresztelték el. A Terézvárosban a XVIII. században is volt Lázár utca és Kossuth utca, de ezek nem érdemeket örökítettek meg, hanem ott lakó ismert családok nevét kapták. Egyébként is 1848-ig a közterületek elnevezése nem számított hivatalos tevékenységnek. Minden utcának a lakosság adott nevet, s így megtörténhetett, hogy ugyanazt az utcát egyszerre két-három néven is emlegették.

Pesten 1868-ban alakult az első olyan bizottság, amely azt tűzte ki céljává, hogy érdemek elismeréséül adományoz utcaneveket. Az említett bizottság azt javasolta, hogy „az utcák neveit oly történelmi értékű elnevezésekkel ajánljuk felcserélni, melyek buzdításul szolgálhatnak arra, hogy a már zsenge gyermekortól egész férfikorig minden honpolgár az utcákon járkálva becsülje tanulja a haza drága emlékét és tisztelje a nemzet nagy férfainak érdemeit”. A bizottság javaslatait a városi tanács mint „a közgyűlés tekintélyét sértő replikákat” elutasította, mert az indítványozott nevek között Rákóczi, Csokonai, Petőfi is előfordult.

A peremvárosok 1950. január

től a főváros külső kerületei lettek. Az utcák egy részét az egyesítés alkalmával átkeresztelték, de nagyon sok változatlan maradt. Így alakult ki az a képtelen helyzet, hogy húsz vagy ennél is több közterület neve őrzi Kossuth Lajos, Arany János vagy Petőfi Sándor nevét. Ennek megváltoztatása, vagyis annak elérése, hogy Budapesten egy személy nevet csak egy utca viselje, évtizedekbe kerül, ha ugyan az illetékesek egyáltalán rászánják magukat. Az avatatlan el sem hinné, milyen nehéz feladat több ezer új, megfelelő nevet kitalálni. A nagyobb nehézséget azonban az okozza, hogy a névváltoztatásokhoz hozzá kell szokni, az új neveket a postásoknak, rendőröknek, a közlekedés dolgozóinak meg kell tanulni. Ez határt szab a módosítások ütemének.

Utcanév a sajtóban

Jelenleg az illetékes szervek arra törekednek, hogy kerületen belül szüntessék meg az azonos neveket. Ez következetesen folyik, s évenként hozzávetőleg száz-százötven régi elnevezés ad helyet az újnak. Napilapjaink — ritka kivételtől eltekintve — ezekről a határozatokról nem adnak hírt. Pedig ez olyan hagyománya a sajtónak, amit érdemes lenne feléleszteni. Régen közügy volt egy-egy utca elnevezése, s a névadási határozatot gyakran hónapokig tartó sajtóvita követte. Nem kitalált szám, hanem összegyűjtött bibliográfiai adat, hogy a felszabadulást megelőző ötven évben közel négyezer újságíró látott napvilágot a budapesti utcákról. Csak egy példa: Peisner Ignác az 1920-as évek elején a Neues Pester Journal hasábjain hetenként két alkalommal négy éven át írta megjegyzéseit Budapestter Plätze und Gassen (Budapesti terek és utcák) címen. Ma még a szűkszavú híradás is hiányzik. Ez is egyik oka, hogy a nagyközönség nem tudja, ki volt Mechwart András és kikről, mikről nevezték el a közterületeket.

PURUCZKI BÉLA